

Piae fundationes autonomae

Ivo TELEC

Dlužno říci, že soudobé proměny našeho právního řádu přinášejí pro nás mnohé stále řadu překvapení. Mezi ně patří i faktická obnova společenského významu kanonického práva Církve římskokatolické. (A obdobných „vnitřních předpisů“ jiných církví a náboženských společností.) Právo kanonické tedy není reliktem minulosti, jak bývalo u nás ještě nedávno řazeno, ani v lepším případě pouhou právně kulturní hodnotou. Nejedná se ani o pouhý vnitřní předpis v běžně vymezeném slova smyslu. Přínejmenším nepřímo totiž právo kanonické proniká i do mimocírkevního světa světského, neboť s jeho existencí počítá i pozitivní (světské) právo. Je sice pravda – zůstaneme-li u Církve římskokatolické, že žádný mimocírkevní právní předpis výslovně nehovoří o základním právním dokumentu této církve, jímž je známý *Codex iuris canonici* (CIC 1983). Nicméně tam, kde konfesní veřejné právo (*zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností*) hovoří v námi sledovaném smyslu o „vnitřních předpisech“ či o základním dokumentu jako „statutu, řádu, stanovách apod.“, jedná se zejména právě o *Codex iuris canonici*. Z příslušného (obecně pojatého) základního dokumentu církve nebo náboženské společnosti musí být pro účely jejich registrace správním úřadem státu patrný mj. „útvary, které mají právní subjektivitu a v jakém rozsahu a kdo je oprávněn jejich jménem jednat“ (srov. § 13 odst. 1 písm. g) cit. zák. č. 308/1991 Sb.). Absence tohoto údaje může vést při splnění zákonných procesních předpokladů k zastavení řízení o registraci církve nebo náboženské společnosti. Vedle toho je úvodem třeba připomenout, že registrující orgán, jímž je Ministerstvo kultury podle *zákona ČNR č. 161/1992 Sb., o registraci církví a náboženských společností*, vede evidenci všech právnických osob podle cit. zák. č. 308/1991 Sb., včetně těch, které odvozují svou právní subjektivitu od církví a náboženských společností, které jsou právnickými osobami již podle § 4 odst. 3 věta první cit. zák. č. 308/1991 Sb. To znamená, že v této veřejnoprávní evidenci, jejíž úřední účel je víceméně nepochybný, nicméně zákonem nestanovený, mají být vedeny i jednotlivé vnitroorganizační útvary, které mají právní subjektivitu, tedy ty, které jsou právnickými osobami (vedle církve, resp. náboženské společnosti, jako celku). Registrující orgán má také upravit podmínky této evidence. Nutno říci, že uvedení příslušné osoby v této evidenci nemá konstitutivní význam pro její vznik jako právnické osoby. Účel této evidence nezbývá než spatřovat v usnadnění řádného výkonu státní správy věcí církví a náboženských společností. (Tato evidence je nepochybně rovněž informačním systémem

ve smyslu zákona č. 256/1992 Sb., o ochraně osobních údajů v informačních systémech.) Zmíněné právnické osoby se však takto neevidentují tehdy, pokud podléhají „jiné evidenci či registraci“ (§ 19 odst. 1 cit. zák. č. 308/1991 Sb.). K této výluce se ještě vrátíme později v našem textu.

Námi sledovaný případ Církve římskokatolické není pro dnešní registrační postupy typický, protože tato církev patří mezi 19 církví a náboženských společností, pro něž platí nevyvratitelná zákonná domněnka, podle níž se tyto právnické osoby považují za registrované podle cit. zák. č. 308/1991 Sb., protože ke dni účinnosti tohoto zákona (tj. k 1. září 1991) vyvíjely svou činnost ze zákona nebo na základě státního souhlasu (viz § 22 odst. 1 tohoto zák.). Na Církev římskokatolickou, uvedenou v zákonném seznamu obsaženém v příloze cit. zák. č. 308/1991 Sb., se tedy vztahovala jen zákonná oznamovací povinnost vůči Ministerstvu kultury, jež se týkala údajů podle § 13 zmíněného zákona. Oznamovací povinnost se tedy týkala i údajů o všech vnitrocírkevních útvarech, které měly právní subjektivitu.

Codex iuris canonici jako „základní dokument“ Církve římskokatolické, řečeno slovy konfesního práva, zakotvuje celou řadu „útvary, které mají právní subjektivitu“, přičemž svou právní subjektivitu organizačně odvozují od Církve římskokatolické jako celku. Nicméně jejich právní subjektivita je neomezená. Mezi tyto právnické osoby patří v rámci této církve též „zbožné nadace“ (*piae fundationes*). (Viz kán. 1303 a násl. *CIC 1983*¹). Uvedený *Kodex kanonického práva* z roku 1983 obsahuje podrobnou úpravu právnických osob ve smyslu kanonickoprávním. Pojednává o nich hlava 2 stati VI knihy I – *vesoebecné normy*. Kanonickoprávně lze rovněž právnické osoby různě klasifikovat, od čehož pro naše účely abstrahuji. Podstatné je však pro naše účely dělení v kán. 115, podle něhož „právnické osoby v církvi jsou soubory osob nebo soubory věcí“. Tedy *universitates personarum* nebo *universitates rerum*. (K tomu v našem občanském právu srov. obdobné dělení podle § 18 odst. 2 písm. a) a vedle něj písm. b) o z.) Souborem věcí se kanonickoprávně rozumí „samostatná nadace“ (*fundatio autonoma*). Z dikce předpisu lze dokonce uvažovat o synonymitě obou termínů. (K tomu srov. „úcelová sdružení majetku“ podle § 18 odst. 2 písm. b) o. z.) Takovýto soubor věcí pak kanonickoprávně „sestává z majetku čili věcí duchovních nebo hmotných, a podle ustanovení práva a stanov ji řídí jedna nebo více fyzických osob nebo sbor“ (kán. 115, § 3). Při usuzování o právním postavení autonomních zbožných nadací nelze odhlédnout od obecných ustanovení *CIC 1983*, která pojednávají o majetku církve (viz kniha V tohoto kodexu). Zbožným nadacím je pak věnována společná systematická pozornost se zbožnými odkazy ve stati IV knihy V tj. v kán. 1299 a násl., resp. ve zvláštních ustanoveních kán. 1303 a násl. Pro naše účely nás zajímají „samostatné zbožné nadace“ (*piae fundationes autonomae*), které jsou odlišovány od „nesamostatných zbožných nadací“ (*piae fundationes non autonomae*), kdy dochází pouze k předání majetku (jakýmkoli způsobem) veřejné právnické osobě (v kanonickoprávním smyslu) s dlouhodobým závazkem, který má

¹ *Codex iuris canonici. Kodex kanonického práva*. 1. vyd. Praha 1994. (Úřední znění textu a překlad do češtiny.)

určit partikulární právo, aby se z ročních výnosů sloužila mše a konaly jiné stanovené církevní služby nebo jinak sledovaly účely, o nichž je pojednáno v kán. 114, § 2. (Má se tím na mysli zaměřenost k cíli, shodnému s posláním církve, který přesahuje cíl jednotlivce, což je samotné poslání právnických osob ve smyslu práva kanonického.) Ponechme nyní stranou další kanonickoprávní otázky nesamostatných zbožných nadací a vraťme se ke zbožným nadacím samostatným. Jimi se myslí již zmíněné soubory věcí, určené k již rovněž zmíněným účelům kán. 114, § 2. Jako právnická osoba jsou zřízeny příslušným církevním představeným (V obecné rovině srov. též kán. 114, § 1.) Jedná se tedy o případ zřízení právnické osoby nikoli samým právním ustanovením, nýbrž zvláštním povolením, jímž je rozhodnutí příslušného představeného. Kdo je tímto představeným, upravují příslušná ustanovení *CIC 1983*. Tato všechna ustanovení *Kodexu kanonického práva* mají svůj význam i pro právo světské, zejména pro určení, zda je či není samostatná zbožná nadace, známá kanonickému právu jako právnická osoba, též právnickou osobou podle světského práva, tzn., podle příslušného ustanovení § 18 o. z. Třeba přisvědčit názoru, že samostatné zbožné nadace jsou právnickými osobami též ve smyslu světského práva. Nikoli však podle § 18 odst. 2 písm. b) jako „úcelová sdružení majetku“, i když povahově jimi jsou, nýbrž spíše podle písmene d) téhož ustanovení, a to jako „jiné subjekty, o kterých to stanoví zákon“. Tímto zákonem je pak zmíněný zák. č. 308/91 Sb., konkrétně pak jeho ustanovení § 13 odst. 1 písm. g). (Též ve spojení s § 22 odst. 2 téhož zákona. Ve zmíněném závěru je již předpoklata odpověď na vážnou teoretickou praktickou otázku, zda samostatné zbožné nadace (a obdobně i společenství fyzických osob) vznikají jako sekulární právnické osoby jen z moci kanonického práva – ovšem ve spojení s právem konfesním, anebo zda by se snad mělo jednat jen o zvláštní druh sekulárních účelových sdružení majetku podle občanského práva. K druhému závěru by nás mohlo dovádět znění ustanovení § 19 odst. 1 cit. zák. č. 308/1991 Sb., které vylučuje z úřední veřejnoprávní evidence Ministerstva kultury ty právnické osoby, které podléhají „jiné evidenci či registraci“. Tato dikce by snad mohla navádět ve prospěch závěru o obecné platnosti sekulární úpravy, která by se tak vztahovala i na samostatné zbožné nadace. Prinejmenším historickým výkladem bychom ale museli tento závěr popřít². Tato výkladová metoda však není jediná. Lze ji podpořit i systematickým výkladem platného práva. Konfesní (sekulární) úpravu právní subjektivit vnitrocírkevních právnických osob je totiž třeba v souladu s již zmíněným ustanovení § 18 odst. 2 písm. d) o. z. systematicky považovat za legální úpravu zvláštní, odlišnou od obecné úpravy zřizování, vzniku, zrušení a zániku obecných účelových sdružení majetku, tj. sekulárních nadací v našem smyslu. (Samostatné právní komparaci bychom dále mohli věnovat rozdíly mezi sekulárními nadacemi a samostatnými zbožnými nadacemi). Nelze přitom říci, že by kanonickoprávní úprava snad byla podstatně volnější, anebo že by byla vyňata z registračního

²Srov. též Kindl, M.: *Malá poznámka k právní subjektivitě církevních institucí v minulosti*. Bulletin advokacie, 1994, č. 5 a k tomu též poznámku J. R. Tretera v tomtéž čísle. Dále viz Tretera, J. R.: *Církevní právo*. 1. vyd., Praha 1993, s. 198 an.

veřejnoprávního režimu. Ministerstvo kultury má jako registrační orgán při přezkoumávání založení a činnosti příslušné církve nebo *náboženské společnosti* pravomoc přezkoumat i postavení jejích vnitřních útvarů. Založení nebo činnost církve nebo náboženské společnosti může být koneckonců z hlediska registračního práva konfesního ovlivněno – a třeba i znemožněno, právě díky postavení vnitřního fundačního (nebo jiného) útvaru s právní subjektivitou. Nelze totiž obecně vyloučit možnost rozporu mezi postavením a činností této právnické osoby a zákonnými skutečnostmi podle konfesního práva (§ 15 cit. zák. č. 208/1991 Sb.). A tedy i vznik právního důvodu pro odmítnutí registrace církve nebo náboženské společnosti. Totéž obdobně platí i pro registraci změny příslušných údajů, což může v praxi přicházet v úvahu asi častěji. Tomu se nijak nepřičí ani znění § 5 odst. 2 cit. zák. č. 308/1991 Sb., podle něhož do samostatné působnosti církví a náboženských společností patří mj. zřizování „institucí“ nezávisle na státu. Závěry, které jsem zde načrtnul mohou být významné nejen pro praktickou oblast nadačního práva, ale i pro zkoumání systematiky právnických osob vůbec. Kromě jiného je uvedena materie zároveň důkazem o tom, že *Kodex kanonického práva* není a ani v minulém politicko právním režimu nebyl normativním jevem „odsouzeným“ k historickému zániku. Naše soudobé světské právo o ničem takovém nesvědčí. Pouze na aplikační praxi jsou kladeny zvýšené (ovšem staronové) odborné nároky.

* * *

S U M M A R Y

Piae fundationes autonomae

The purpose of this article is to contribute to re-establishment of the interest in the canonical law of the Roman Catholic Church and also to understanding of the meaning of internal rules of other churches and religious societies.

This problems was neglected in the last political and legal regime. The attention is payed especially to the comparsion of ecclesiastical foundations after the Civil Code and independent religious foundations (piae fundationes autonomae) after the canonical law of Roman Catholic Church. The author takes heed of comparsion of the formation of both juristic persons and proves the possibility of recognition of the internal church juristic persons also as legal entities in the meaning of Ecclesiastical Civil Code. His argumentation is based on examples from Codex iuris canonici (CIC 1983) and from contemporary Czech denominational public law.